Terms from the public finance field in *Sămile Vistieriei Moldovei (1763-1826).* Second part: Names of public positions

Cristina IONIȚĂ
University "Al. I. Cuza" Iaşi (Romania)

Abstract: If, during a previous research, the author identified 22 terms defining names of taxes applied in the medieval state of Moldova (Eastern side of present day Romania), for the period 1763-1826, in the present paper, she enumerates 28 terms defining public positions. The present research is based on documents issued by the Moldavian Chancellery in the period 1763-1784 (I volume), to be completed later on. Its final aim is the publishing of a dictionary with Romanian medieval terms of public finance.
Key-words: economic terminology names of public functions, medieval documents.

1. Introduction

Recently we have identified[1], using the collection of documents *Sămile Vistieriei Moldovei*, 22 terms defining the names of taxes which the tax payer from that Romanian province paid the state during the second half of the 18th century and the beginning of the 19th century, with the mentioning that it is highly possible, during further research, to encounter other names of taxes, besides the ones already mentioned.

In the present paper we tried the identification of the names of public positions and, for the moment, the research was possible only for the first volume of *Sămile Vistieriei*..., more precisely for the period 1763-

[1] *Termeni din domeniul finanțelor publice în «Sămile Vistieriei Țării Moldovei. (1763-1826)».* Partea I: *Nume de impozite*, comunicare la Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coşeriu", ediția a XIII-a: *Dinamica limbilor şi literaturilor în epoca globalizării* (16-18 octombrie 2015), published in *Limbaje şi comunicare*, vol. XIII, partea I, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2015, pp.139-144.

1784, further research being continued shortly afterwards.

For the moment, we have identified *28 terms* which define the names of some public positions at the Moldavian Court, from the third quarter of the 18th century, which in the given period encounter phonetic variations. We have tried explaining the meaning of each one of them with reference to *Dicționarul explicativ al limbii române*, edited by the Romanian Academy (Bucureşti, Univers Enciclopedic Gold), 2009 edition, and to the *Dicționarul explicativ al limbei române* by Lazăr Şăineanu (8th edition, Bucureşti, 1938).

1. **Agă** (pl. *agi*) < turc. *aga* = căpetenie; Şăineanu, p. 12: 1) generalul dorobanților şi al întregei infanterii, dregătorie înființată în Moldova de Alexandru cel Bun; 2) boierie pământeană introdusă de turci şi însărcinată cu privigherea siguranței publice; 3) (în timpul din urmă) prefect de poliție; DEX: 1) ofițer (comandant) din armata otomană; 2. titlu dat comandantului pedeştrilor însărcinați cu paza oraşului de reşedință, iar ulterior şefului Agiei (*Sămi*, *passim*).

2. **Aprod** (pl. *aprozi*) < magh. *apród* = paj, ucenic; 1) dregător al curții domneşti din Moldova şi Țara Românească, cu atribuii (administrative, fiscale, juridice) variate; 2) fecior de boier care slujea la curtea domnească; 3) slujbaş care păzea sălile şi introducea publicul în unele instituții; Şăineanu, p. 31: curtean care slujea la Divanul domnesc, ducea poruncile Domnului pe la boieri şi împlinea datoriile (< ung. *aprod* = paj, *aprò* = mic) (*Sămi*, *passim*).

3. **Armaş** (pl. *armaşi*) < *armă* + suf. *-aş*; 1) dregător domnesc, care, în Moldova, era însărcinat cu paza temnițelor şi îndeplinirea execuțiilor, iar în Țara Românească avea în grijă artileria oştirii şi țiganii domneşti; 2) joc de copii [...]; Şăineanu, p. 36: rang boieresc, comandantul artileriei şi executorul sentințelor capitale; de el depindea(u) închisorile, călăii (origine necunoscută), (*Sămi*, *passim*).

4. **Ban(u)** (pl. *bani*) < magh. *bán*, sb. *ban*; 1) titlu purtat de dregătorul delegat de domn la guvernarea Olteniei; (şi *mare ban*) primul demnitar în ierarhia dregătorilor; Şăineanu, p. 52: 1) rang inferior, venind ierarhiceşte după paharnic (< ung. *bán*, persă *ban* = stăpân, a dobândit în limbile slave sensul de *guvernator*, cu care trecu în turcă, sârbă, maghiară şi română) (*Sămi*, *passim*); fem. *Bănasa* şi *băneasa* (*Sămi, passim*).

5. **Beşl(i)aga** (pl. *beşlegi*) <tc. *beşli agasi*; căpitan de beşlii (sg. *beşliu*), soldați de cavalerie, care făceau serviciu de curierat domnesc sau de jandarm; Şăineanu, p. 62: căpitan de beşlii, câte unul în fiecare județ, iar la Bucureşti şi la Iaşi, câte un *baş-beşli-aga* (< tc.

beşli agasy); *beşlii* = 1) cavalerie uşoară la turci; 2) (în Moldova): corp de călăreți fruntaşi compuşi din turci sau tătari, care făceau serviciul de curieri; 3) după Zavera, ostaşi turci lăsați în țară pentru menținerea ordinii (*Sămi, passim*).

6. **Bulucbaş** (pl. *bulucbaşi*) < tc. *bölük* 2) unitate militară tactică având aproximativ efectivul unei companii; comandant de buluc; Şăineanu, p. 84: *bulubaşă* = căpitanul unui buluc (= companie de soldați; < tc. *buluk* = corp de trupe) de arnăuți; **başbulubaşă** = şeful gărzii domneşti (din tc. *Buluk başy*, româna veche *bulucbaşă*); **Baş bul(uc)baş din Curt(e)**.

7. **Camaraş(u)**: *cămăraş* (pl. *cămăraşi*): 1) slujbaş care avea în grijă odăile domnului, în special cămara domnească; 2) intendent la o mănăstire; Şăineanu, p. 95: **cămăraş** = 1) slujitor al cămarei; 2) tezaurarul particular al domnului sau şambelanul Curții (< gr. mod. *kamára* = lat. *camera*). *Sămi*, I: **~ de izvoadi/izvoade** – posibil veche denumire pentru secretar domnesc, ce avea în grijă actele personale, corespondența, domnului.

8. **Caminar(iu)** (pl. *căminari*) < sl. + suf. *–ar* – slujitor însărcinat cu perceperea unor dări (la început numai pe vânzarea cerii); camăna – „dare anuală asupra băuturilor alcoolice"; Şăineanu, p. 96: mare boier însărcinat cu strângerea caminei (*cămină* = dare anuală pe băuturi spirtoase; < sl. *kameni*).

9. **Capichehaie** → *capuchehaie* – reprezentant sau agent diplomatic al domnilor la Poarta Otomană; Şăineanu, p. 103: *capuchehaia* = agentul diplomatic al domnilor la Constantinopole (< tc. *Kapukehayasy*, *kehayá* = stăpânul casei).

10. **Condicar** (pl. *condicari*) – persoană care scria sau avea în păstrare condicile; arhivar; condică + suf. *–ar*; Şăineanu, p. 156: arhivar (< ngr. *kódik*); (*condicar de lefi, Sămi*, I: 267, 272; *condicar(u)lui ce treci cărțile ce să scriu de la vist(ie)rii la condică*, *Sămi*, I, p. 268; *condicariului de temniț(ă)*, *Sămi*, I, 270).

11. **Diac** (pl. *dieci*) – scriitor de cancelaria domnească (sic !) şi slujbaş al vistieriei [...]; grămătic, uricar; Şăineanu, p. 207: scriitor de cancelarie, logofăt (diac de vistierie şi diecii de divan, *passim*) (< sl. *dijaku*).

12. **Hatman** (pl. *hatmani*) < pol. *hetman*; 1. boier de divan în Moldova, care era însărcinat de domn cu comanda întregii oştiri, având în acelaşi timp şi funcția de pârcălab şi portar al Sucevei; Şăineanu, p. 293: comandantul general al armatei moldovene (< pol. *Hetman*, germ. *Hauptmann*); fem. *hătmănească*.

13. **Ispravnic** (pl. *ispravnici*) < bg. *izpravnik*, rus. *ispravnik*; dregător

care aducea la îndeplinire o poruncă domnească sau (mai târziu) care conducea, ca reprezentant al domnului, un județ sau un ținut; Șăineanu, p. 344 prefect (< sl. *ispravinieu*); fem. *isprăvniceasa*. Sămi, I: *de aprozi/de armaş(i)/de copii*:

14. **Izbaş(a)** (pl. *izbaşi*): origine necunoscută; nu este explicat în DEX; Şăineanu nu-l menționează; secretarul Curții şi al Marelui Divan, însărcinat cu grija corespondenței (origine neexplicată) (https://dex-online.ro/definitie/ izba%C8%99) (*Sămi*, I, 16);

15. **Logofăt** (pl. *logofeți*): ngr. *logothetis*; mare dregător, membru al Sfatului domnesc; mare ~: întâiul boier din divan, care conducea Cancelaria domnească şi, în lipsa domnului sau a mitropolitului, prezida Divanul; în Țara Românească, urma după ban; Şăineanu, p. 369 1) întâiul boier, prezident al Divanului, întocmia documentele şi era mai marele peste ispravnici; 2) ministrul, mai ales de justiție; 3) secretar domnesc; 4) secretar, copist; 5) (de divan) scriitor de documente (*logofăt de vistierie, Sămi*, I, *passim*; *logofăt de taină* (*Sămi*, I, 422); fem. *logofeteasa*.

16. **Mazil** (pl. *mazili*): tc. *mazul*; 4) persoană însărcinată cu strângerea birurilor; Şăineanu, p. 391: un fel de vătăşei (= funcționar de rang inferior) în slujba boierilor, plătiți din banii birului (< tc. *mazul* = destituit).

17. **Mehtupciu** (pl. *mehtupcii*): tc. *mektupçu*; funcționar într-o cancelarie domnească; Şăineanu nu-l menționează.

18. **Pârcălab** (pl. *pârcălabi*) < magh. *porkoláb*; 1) titlu dat [...] persoanelor însărcinate cu conducerea unui județ, a unui ținut, a unei cetăți, având atribuții militare, administrative şi judecătoreşti; 2) administrator al satelor boiereşti şi mănăstireşti; strângător de biruri, perceptor rural; 3) (reg.) comandant al unei închisori, temnicer; Şăineanu, p. 463: boier mai mare peste un județ (Hotin, Neamț, Roman, Suceava, Rădăuți), căpitan şi judecătorul său.

19. **Pisar** (pl. *pisari*) < sl. *pisari*, pol. *pisarz*; secretar (domnesc), grămătic, diac; Şăineanu, p. 483: *pisăr* = logofăt, scriitor de cancelarie (*Sămi*, I: 271-272, 396).

20. **Postelnic** (pl. *postelnici*) < sl. *posteĭlnikŭ*; 1) titlu dat unui mare boier, membru al Sfatului domnesc, care avea în grijă camera de dormit a domnului şi care, mai târziu, organiza audiențele la domn; (~ al doilea, ~ al treilea); 2) ministru de Externe (în perioada regulamentară); 3) titlu dat unui boier de țară cu atribuții administrative; Şăineanu, p. 499-500: 1) mareşalul Curții însărcinat cu paza camerei de dormit a domnului şi care introducea la audiențe, unul din cei şase mari boieri de divan; 2) ministrul afacerilor străine sub

fanarioți (< sl. *postelia, pat*); fem. *Postelnicească*.

21. **Sameş** (pl. *sameşi*): s. *samă* + suf. *–aş* (*samă* = recensământ efectuat de domnie pentru fixarea birului; dare în bani care îngloba toate obligațiile financiare ale birnicilor); dregător însărcinat cu strângerea samei; administrator sau logofăt de moşie; Şăineanu, p. 562 (casier; DEX online: funcționar administrativ îndeplinind funcția de casier şi strângător de biruri (< ung. *szam* = număr, socoteală).

22. **Săcritar** – înv. *secretar*; (*Sămi*, I: 267, 272, 393; *săcritari*, *Sămi*, I, 431).

23. **Uricar** (pl. *uricari*) < magh. *örök* + suf. *-ar*; persoană însărcinată să redacteze urice; logofăt; pisar; Şăineanu, p. 681: scriitor de urice (uric = 1) donație de moşie făcută de domn particularilor sau mânăstirilor; 2) hrisov, document vechi; din ung. *örök* = perpetuitate) (*Sămi,* vol. I, 109);

24. **Vameş** (pl. *vameşi*) < magh. *vámos*; dregător care avea funcția de a încasa veniturile vămii; Şăineanu, p. 686 *vămeşie* = perceperea vămii (< ung. *vám*). În *Sămi*, I, forme ca: *Vămăşăl, Vămăşel, Vămeşoai*.

25. **Vătaf** (pl. *vătafi*) < urc. *vataha*, pol. *wataha*, bg. *vatah*; 1) supraveghetor al slugilor...; 2) conducător al unui anumit grup de curteni, de slujbaşi sau de oşteni ai domniei; ~ *divanului, ~ de agie, ~ de plasă*, ~ *de plai* etc.; Şăineanu, p. 690: 1) mai mare peste; 2) îngrijitor de curte domnească sau de moşie boierească; 3) subprefect de plai; (< pol. *wataha*); *Sămi, I, passim*: *vătaf de aprozi.*

26. **Vistiernic** (pl. *vistiernici*) < lat. *vestiarius*; titlu dat marelui dregător care avea în grijă tezaurul țării, repartizarea şi încasarea dărilor; Şăineanu, p. 699: marele tezaurar, ministru de finanțe, mai mare peste toți diecii de vistierie, având în sarcina sa izvodul țării, adunând dările şi tributul pentru Poartă (< sl. *vistilari(niku*) = mai marele vistieriei) (*Sămi*, *passim*); fem. *vestierniceasa* (*Sămi*, I, 423).

27. **Vornic** (pl. *vornici*) < sl. *dvornĭnikŭ*; mare dregător din Sfatul domnesc, însărcinat cu supravegherea Curții, conducerea treburilor interne ale țării, având şi atribuții judecătoreşti; *mare* ~, ~ *în Țara de Jos/ Țara de Sus*; 2) reprezentant al domniei în oraşe cu atribuții judecătoreşti; funcționar în administrația comunelor rurale [...]; Şăineanu, p. 702: 1) guvernatorul sau judecătorul Moldovei inferioare şi superioare; 2) *vornic de poartă* = dregători, în număr de 12, care şedeau în poarta palatului şi judecau procesele mărunte; 3) (la Botoşani) judecătorul urban, numit şi pârcălab; 4) ministru de interne; 5) primar de sat (< sl. *dvorinikŭ* = mai marele Curții, *dvorŭ* = curte, palat); fem. *vorniceasa* (*Sămi*, *passim*).

28. **Zlotaş** (pl. *zlotaşi*) < pol. *zloty* = monedă medievală, din aur sau argint; slujbaş însărcinat cu strângerea impozitelor; Şăineanu menţionează (p. 710) doar *zlot* = 1) fiorin din aur; 2) monedă veche de argint în valoare de 30 parale (< pl. *zloty*, *zloro* = aur); (*Sămi, passim*).

Conclusions

Besides the terms mentioned above, to which, for sure, more will be added in the following period, in the first volume of *Sămi…*, we have mentioned two occupations: ***slujba mucarerului*,** which, most certainly, was assigned to a clerk in charge with the collection of the taxes required for the renewal of the *firman*, and ***slujba uşurului*** (*Sămi*, I, 19). Lazăr Şăineanu (p. 683) explains the term *uşur* as the one referring to the tax on agricultural products paid by the Tartars established in Moldova (< tc. *üsür* = dijmă). Besides these public functions, we notice a category of public clerks, named ***strângători de dajdile***, whose professional obligation was also the collection of taxes.

Looking backwards at the system of public functions in Moldova, we observe that at an early stage it is difficult to distinguish between the nobleman's rank (*hatman, logofăt, postelnic*) and the financial obligation imposed by the position in the state (*dregătorie*). At some point, these even blend, going so far as to be confused, but towards the modern period, the financial and economic aspect eventually helps the differentiation.

On the other hand, in *Sămi…*, we also notice a frequent use of the feminine version of the public function, which is occupied exclusively by males. This is not to be considered as a way the wife "inherited" the function, but rather a way of identifying the specific person, and we have examples such as:

- *bănasa* and *băneasa* (from *ban*);
- *hătmăneasă* (from *hatman*);
- *isprăvniceasa* (from *ispravnic*);
- *logofeteasa* (from *logofăt*);
- *postelniceasa* (from *postelnic*);
- *vistierniceasa* (from *vistiernic*);
- *vorniceasa* (from *vornic*) etc.

Among the names of public functions identified, some aim at the **public order of the state** (*agă, armaş, baş, bul(uc)baş, beşliaga, hatman*), the future modern police.

Other functions are **administrative functions** (*aprod, ban, ispravnic, mazil, pârcălab, vătaf, vornic*), others aim the **legislative area** (*pârcălab, vornic, giudecător*) or **tax/financial area** (*cămăraş, caminar(iu),*

sameş, slujba mucarerului, slujba uşurului, strângători de dajdile, vameş, vistiernic, zlotaş), while others, more numerous, aim at the **ruler's Chancellery**, which issued and preserved documents (*logofăt, condicar, diac, izbaş, mehtupciu, pisar, săcritar, uricar*). This last category seems to have its own hierarchy and deserves a more thorough research. Also, for the moment only two **diplomatic functions** are encountered (*capichehaie, postelnic*).

From the point of view of the origin, we have:

- 7 public functions from the **Slavic** (*caminar, diac, ispravnic, pisar, postelnic, vistiernic, vornic*);
- 6 public functions from the **Turkish** (*agă, bul(uc)baş, beşliaga, capichehaie, mazil, mehtupciu*);
- 6 from the **Hungarian** (*aprod, ban, pârcălab, sameş, uricar; vameş*);
- 3 from the **Polish** (*hatman, vătaf, zlotaş*);
- 3 from the **(Neo)-Greek** (*camaraş, condicar, logofăt*);
- 2 from **Latin** (armaş < lat. *armare*, secretar < lat. *secretus*).

Another general aspect resulting from the study of the documents issued by the Moldavian ruler's Chancellery is the *terminology linked to the hierarchization of the public functions*, which, for the moment, seems to accumulate terms from the Slavic, Turkish or Bulgarian language: baş (= de frunte, cel dintâi, din tc. *baş*), başa (= şef, din tc. *basy*), biv (= fost, din sl. *bivŭ* = fost), vel (= mare; din sl. *veli*), vtorii (= al doilea, din bg. *vtori*).

The article quoted at the beginning, as well as the present pages, can be considered a modest attempt at opening the research channels for the publishing of a dictionary on public functions in the Moldavian state at the stage of passing from the Middle Ages into the Modern Age (18th century – 19th century), for the finality of which there is still a long and difficult to cover road.

References

Academia Română, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2009.

Sămile Vistieriei Țării Moldovei, editate de Ioan Caproşu, vol. I (1763-1784), vol. II (1786-1798), vol. III (1805-1826), Casa Editorială Demiurg, Iași, 2011.

Şăineanu, Lazăr, *Dicționar universal al limbei române*, ediția a 8-a, Editura „Scrisul românesc", Bucureşti, 2000.